

BEVRIJDING

OPSTELLEN VAN
CLARA MEIJER-WICHMANN

N.V. UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ
VAN LOGHUM SLATERUS EN VISSER
ARNHEM — MCMXXIV

INHOUD

	Blz.
I Voorwoord	IX
II De ouderen en de jongeren	1
III Fragmenten over licht en duisternis.....	11
IV Over oorlogspsychose	16
V Verleden, heden en toekomst.....	22
VI De „rechtsorde” en haar handhaving	37
VII Over oorlog en vrede	43
VIII De herleving van het afschrikkingsbeginsel..	55
IX Oprichtingsmanifest van het C. M. S.....	63
X De studenten en de komende tijd	71
XI Gemeenschap en enkeling	75
XII Anti-militarisme en geweld.....	92
XIII Nog niet rijp voor het socialisme?	98
XIV Strafrecht en cultuur	103
XV Het manifest van den Bond van Rev. Soc. Intel- lectueelen en „de menschelijke natuur” ..	109
XVI Over de beteekenis van het middel voor het doel	113
XVII Historisch materialisme en persoonlijkheid ..	117
XVIII De theorie van het syndicalisme	122
XIX De rechtspositie der huisdieren	156
XX Het russische huwelijks- en familierecht ..	163
XXI Antwoord aan mevr. Roland Holst	192
XXII Kropotkine's anarchisme	208

Tijdschriften waarin de reeds gepubliceerde opstellen oorspronkelijk zijn opgenomen:

III. *Utrechtsch Maandblad voor Vrouwelijke Studenten.*

IV en VIII. *Weekblad van het Recht.*

VI en VII. *Opwaarts*, orgaan van den Bond van Christen-Socialisten.

X, XIII, XIV, XV, XVII, XVIII, XIX (onder het pseudoniem Eumaios) en XX. *De Nieuwe Amsterdammer* (Redacteur Mr. H. P. L. Wiessing).

XII. *De Wapens Neder*, orgaan van de Internationale Anti-Militaristische Vereeniging, Sectie Nederland.

XVI en XXII. *De Vrije Communist*, orgaan van den Bond van Religieuze Anarcho-Communisten.

XXI. *De Nieuwe Tijd*, Revolutionair Socialistisch halfmaandelijksch Tijdschrift (Redactrice Henriëtte Roland Holst).

De maand waarin de artikelen gepubliceerd zijn, is aan het slot van elk stuk vermeld.

VOORWOORD

Dit boek bevat het grootste deel ¹⁾ van den journalistieken arbeid der laatste, socialistische jaren van de schrijfster, waaraan om historische redenen de vier eerste stukken werden toegevoegd. Terwijl in *Mensch en Maatschappij* aantekeningen tijdens uitgebreide studie gegeven zijn, vindt men hier artikelen die nagenoeg alle in enkele avonden geschreven zijn. Slechts V, IX en XI vormen hierop een uitzondering, daar *Verleden, heden en toekomst* een rede ²⁾ is, welke 20 September 1917 voor de Internationale School voor Wijsbegeerte werd uitgesproken, en *Gemeenschap en enkeling* de aantekeningen zijn voor een rede, 16 September 1919 voor de vereeniging Woodbrookers in Holland te Barchem gehouden. Het *Oprichtingsmanifest van het C. M. S.* is in 1919 als vlugschrift (mede in Deensche en Duitsche vertaling) verschenen.

Betreffende den inhoud der stukken zij opgemerkt, dat de schrijfster, toen zij de opstellen over *de theorie van het syndicalisme* schreef, zich vanzelfsprekend ook met de geschiedenis van het syndicalisme heeft beziggehouden, waarop zij in verband met de praktijk der sociaal-anarchistische beweging uitvoerig had willen terugkomen. Den belangstellenden zij voorts verwezen naar haar artikelen over de Industrial Workers of the World in *De Nieuwe Amsterdammer* van 4 en 11 December 1920, Anarchisme en Vakbeweging in *De Vrije Socialist* van 18 Februari 1922

¹⁾ Vgl. de Lijst van artikelen en geschriften, *Mensch en Maatschappij*, blz. 323 vlgg.

²⁾ Deze lezing was vergezeld van een groote hoeveelheid losse aantekeningen over het onderwerp, welke wellicht later nog gepubliceerd zullen worden.

en Loonstakingen in *De Vrije Communist* van Maart 1922, terwijl later nog de aantekeningen voor een rede over de houding van de anarchisten t. o. v. de vakbeweging gepubliceerd zullen worden.

Sedert deze artikelen geschreven zijn, heeft zich in Holland in verband met de aansluiting van het N. A. S. (Nationaal Arbeids Secretariaat) bij de Moskousche Vak-internationale een groep van het N. A. S. afgescheiden en zich in het N. S. V. (Nederlandsch Syndicalistisch Vak-verbond) vereenigd. Deze laatste organisatie is bij de syndicalistische *Internationale Arbeiders Associatie* aangesloten.

Voorzoover ondergeteekende bekend is, heeft het *huwelijks- en familierecht*, waarover in hoofdstuk XX gesproken wordt, tot heden geen ingrijpende wijzigingen ondergaan, zoodat het in Rusland nog van kracht is ¹⁾. — Over het probleem van het huwelijk begon de schrijfster in *De Vrije Communist* van 1 Februari 1922 een onvoltooid gebleven artikelenreeks *Anarchisme en huwelijk*.

De volgorde der in dit boek opgenomen opstellen is chronologisch.

J. B. MEIJER

Leiden, 18 Augustus 1924

¹⁾ Vgl. Das heutige Russland 1917-1922, L.D. Frenkel Verlag Berlin, afgesloten Berlijn en Moskou April 1923, deel I blz. 148 vlgg.; en Die Neue Generation, Heft 5/6 20ste jaargang, Ernst Oldenburg Verlag Leipzig.

DE OUDEREN EN DE JONGEREN ¹⁾

EEN PLEIDOOI VOOR DE EMANCIPATIE DER KINDEREN

De verhouding tusschen ouderen en jongeren is een zeer algemeene. Zij komt het sterkst uit in de verhouding van ouders tot hun kinderen, en daarop zal het volgende ook het meest slaan. Maar in verzwakten vorm doet zij zich voor in *ieder*en kring, waar tegenover elkaar staan menschen met „ervaring” *van dien kring* en nieuwelingen in dien kring. Zoo op iedere kostschool en aan iedere universiteit: oudejaars tegenover jongerejaars. En geen sterveling kan zich aan den invloed dier verhouding onttrekken: wie in het ééne kringetje zelf nog „jongere” is en daaronder lijdt, voelt in het andere kringetje waarin hij zelf „oudere” is, in meerdere of mindere mate precies hetzelfde *dédain* voor de jongeren als waardoor hij, dan naar zijn meening in te groote mate, in den eersten kring zelf getroffen wordt.

Het kenmerkende van de verhouding is m. i. de meerdere feiten-ervaring aan der *ouderen* kant en, als noodzakelijke keerzijde daarvan, de meerdere frisheid en objectiviteit van beschouwing aan dien van de jongeren. De jongere

¹⁾ Eén ding wil ik vooropstellen: dat ik wéét dat ik eenzijdig schrijf. Maar eenzijdige belichting is hier noodig.

DE RECHTSPOSITIE DER HUISDIEREN

Ruim tien jaar geleden had aan een onzer hoogeschole een promovendus in de rechten de volgende stelling neergeschreven: „Jonge ooievaars, die niet kunnen vliegen, zijn eigendom van den eigenaar van het nest”. Zijn bedoeling was waarschijnlijk hierdoor te betoogen, dat genoemde jonge ooievaars niet vrijelijk mochten worden doodgeschoten (het was in den tijd vóór de Vogelwet van 1912), en inplaats daarvan aan de macht en willekeur van den boer of huisheer waren overgeleverd. Ter promotie echter wierp een der professoren de onverwachte bedenking op: „Maar, mijnheer X., wien verstaat u toch onder den eigenaar van het ooievaarsnest? De eigenaars van dat nest zijn mijns inziens de oude ooievaars!”

Deze tegenwerping, in flagranten strijd met alle overleveringen van „burgerlijk recht”, waarvan immers een der fundamentele beginselen is, dat dieren geen rechten hebben, zal door dien hoogleeraar zelf wel als scherts zijn bedoeld. Maar zij deed, aan wie voor een dergelijk inzicht toegankelijk waren, scherp tot bewustzijn komen de tegenstelling tusschen „burgerlijk” en „natuurlijk” recht. Voorwaar: waarom is het *een grap* om te zeggen, dat een ooievaarsnest eigenlijk aan de ooievaars toebehoort?

En nu zijn dergelijke „eigendoms kwesties” nog het ergste niet. Het mag eens fataal voor een huisdier of semi-

huisdier worden, wanneer, ondanks het bij hogere dieren geprononceerd gevoel van recht op bepaalde gebruiksvoorwerpen ¹⁾, de mensch zich in geval van een „eigendoms geschil” met het dier, niet alleen de macht, maar ook het recht toekent — dergelijke conflicten behooren tot den gewonen strijd om het bestaan in de dierenwereld, al wordt dáár macht nog niet zoozeer tot recht „verhemeld”. Erger dan de miskening der dieren in het *zakenrecht* is het volkomen ontbreken van hun „*personenrecht*” — is de volkomen wankele en rechteloze „rechts”-positie juist der huisdieren.

Juist der huisdieren, zeg ik, omdat hun, met die van de menschen verbonden, levenswijze meer dan die van de wilde dieren een rechtspositie vereischt. De dieren in de wildernis hebben hun eigen gewoonte-rechtsregels, waaraan zij, naar uit de verhalen van allerlei onderzoekers valt af te leiden, evenzeer gehecht zijn als de menschen aan de hunne. *Maar de huisdieren leven te midden van vreemd recht*, gelijk weleer de Heloten, die aan Spartaansch recht, de onderworpen Kelten, die aan Germaansch recht hadden te gehoorzamen.

Het is een feit, dat de mensch tegenover de in het wild levende dieren een soort van oorlogs-„recht” toepast: het recht van den sterkste zonder pardon — alleen bij enkelingen en in individueele gevallen eens door medelijden verzacht, en tegenwoordig voor een zeer klein gedeelte der (in menschenoog) „nuttige” dieren door enkele wetsartikelen een heel klein beetje ingetoomd. Maar hetzelfde volledige beschikkingsrecht *als ware het dier een zaak*, kent de mensch zich niet alleen toe tegen die dieren met wie hij op het oorlogspad is, maar ook ten opzichte van

¹⁾ Bakoenine, die er altijd nadruk op legt, dat in den aanvang niet het ware, doch integendeel het nog minder-waardige aanwezig is, zou hieruit afleiden: ziet ge wel, dat het eigendoms-„instinct” eigenlijk in het rijk der dieren thuishoort!

de huisdieren, met wie hij heet op vriendschappelijken voet te staan.

En deze zijn door hun economische omstandigheden oneindig veel machtelooser tegenover hem dan de wilde dieren, die immers economisch van den mensch onafhankelijk zijn. Wellicht kan men zelfs de armzalige *rechtspositie* der huisdieren rechtstreeks met hun afhankelijke *economische* positie in verband brengen, — en bij nader inzien gaat men zelfs een vage gelijkenis ontwaren met de economische en *rechtspositie* der vrouw, eeuwenlang. —

En alle innerlijke tegenstrijdigheden en verregaande misstanden in de „rechts“-positie der huisdieren komen hieruit voort: dat men tegenover hen (gelijk eertijds tegenover de slaven en in vele wetgevingen tegenover de vrouwen) uitgaat van *de fictie, als zouden zij zaken zijn*.

Huisdieren kunnen worden verkocht. Honden kunnen worden verkocht, katten kunnen worden verkocht, paarden kunnen worden verkocht. Dat wil zeggen: terwijl met name hond en paard hun verhouding tot hun „meesters“ voelen als een *persoonlijke* verhouding, voor hen de belangrijkste in hun leven, voor een hond belangrijker dan die tot haar eigen jongen zelfs, wordt deze door ons recht als een *zakelijke* verhouding beschouwd. Om de een of andere financiële complicatie wordt ruw en onbedacht een *verhouding* verscheurd — en geen sterveling haast die er het schandelijke van ziet.

Voorbeeld: Er was in De Bilt een man, die failliet ging. Hij bezat een boxer-moeder met zes jonge boxertjes. Gevolg van ons zakenrecht: de zeven honden „vielen in het faillissement“ en werden met het meubilair publiek verkocht. Ik bid u, lezer, voor zoover ge honden hebt, u de situatie in te denken. — Nadat de *meestbiedende* (*niet* degeen, die bewezen had het meest voor de „voogdij“ geschikt te zijn) eigenaar was geworden, werden zij altegader

op een kar geladen en naar Utrecht gereden, door eenige sympathiseerende jongens een eindweegs begeleid.

Ge herinnert u wellicht, dat de Romeinsche pater familias het recht had over leven en dood van vrouw en kinderen. Welnu, aangezien een dier „een zaak“ is, heeft ditzelfde recht ieder studentje, iedere kwajongen, iedere woesteling of wreedaard, die door de hemel weet welke omstandigheid eigenaar van een dier is geworden.

Desondanks straft men die dieren zelf met de doodstraf voor de fouten hunner „meesters“. Wanneer namelijk een „meester“ verzuimt om een belastingpenning voor zijn hond aan te schaffen, en dit dier wordt gegrepen en de eigenaar daagt niet op, dan wordt zonder vorm van proces de doodstraf op — den hond toegepast. Desgelijks ziet men in menig buiten een bordje hangen: „Loslopende honden worden doodgeschoten“. Daar honden (met enkele beroemde of beruchte „fragwürdige“ uitzonderingen) an-alphabeten zijn, is de waarschuwing blijkbaar niet tot henzelfen gericht, maar worden hunne meesters bedreigd met het verlies hunner „zaak“, en is er niet eens aan *gedacht*, dat dan ook nog op den koop toe den totaal onwetenden en onschuldigen hond het leven wordt ontnomen.

Men zal tegen mij aanvoeren, dat toch vele huisdieren er lang niet kwaad aan toe zijn. Zeer zeker niet; er waren oudtijds ook slaven, die „het opperbest hadden“, als zij toevallig het geluk hadden gehad van een goeden eigenaar te „treffen“. Maar meer dan trèf was en is het dan ook *niet*; te kiezen immers hebben zij geenszins. En wanneer zij een verfoeielijk *slechten* baas hebben, zijn ze wettelijk verplicht om te lijden tot het einde hunner dagen — *want zij hebben nog niet eens het recht van wegloopen*. Daar deze levende en voelende wezens immers als zaak worden beschouwd, kan de eigenaar hen terughalen of terugvoerden. Een instituut, overeenkomende met dat van *ontzetting uit of ontheffing van de ouderlijke macht of voogdij* ontbreekt

geheel tegenover eigenaren, die hun dieren verwaarloozen of stelselmatig mishandelen. Wel kan bij veroordeeling wegens dierenmishandeling volgens art. 254 Wetb. v. Strafr. thans, sedert de wetswijziging van 16 April 1920 S. 194, *verbeurdverklaring van het mishandelde dier worden uitgesproken*. Maar ieder die de artt. 33—35 W. v. Str., die de verbeurdverklaring regelen, en het daarmee verband houdende Besluit van 30 Sept. 1862 S. 176 (Fruin, ed. 1918, blz. 1693) „houdende bepalingen omtrent ten behoeve van den staat verbeurdverklaarde en andere op de griffiën berustende voorwerpen” doorleest, zal er door getroffen worden, dat de regeling der verbeurdverklaring absoluut niet op levende dieren berekend is. Heel wat practischer zou zijn een niet aan een strafgeding vastgekoppelde, civielrechtelijke maatregel van ontzetting, onteigening of hoe men het noemen wil, *werkelijk* voor *dieren*, niet voor levenlooze voorwerpen geschreven, en waarbij de rol van den Voogdijraad aan een Vereeniging voor Dierenbescherming of commissie daaruit zou kunnen worden opgedragen.

Het zoeven genoemde art. 254 vindt ge *niet* bij het misdrijf van mishandeling, maar bij — de misdrijven tegen de zeden. Gij zijt verwonderd? Dat komt omdat ge den wijsgeerigen achtergrond dezer rangschikking niet doorziet. Bij de behandeling van het geldende Wetboek van Strafrecht is er in de Tweede Kamer uitvoerig over beraadslaagd, en op grond van het feit, dat dieren geen rechten hebben (één Kamerlid was er, Des Amorie van der Hoeven, die, op grond van eenvoudig-menschelijk gevoel, zijn stem verhief voor een andere opvatting en een minderheid in de Commissie van Rapporteurs dacht er ook zoo over¹⁾) en dierenmishandeling

¹⁾ Aangaande hetgeen in 1881 bij de totstandkoming van het huidig wetboek van Strafrecht verhandeld werd, vinden we bij *Smidt*, deel II, onder meer het volgende:

Advies van den Raad van State: „Dierenmishandeling is geene regtsschennis. Dieren hebben geen regten”.

dus misdrijf is, *niet omdat zij de rechten van dieren schendt, maar omdat zij het zedelijk gevoel van menschen kwetst!!* is aan het misdrijf van dierenmishandeling zijn plaats aangewezen.

Een speciaal onrecht is dat, 't welk die huisdieren onder vinden, die *niet* „voor de gezelligheid” worden gehouden, maar uitsluitend als middel tot een doel buiten henzelf — om het in de woorden van Kant uit te drukken. Nu zij hier allermint ontkend, dat bij het overmatig belasten van trekhonden (naar de Engelsche wet mogen honden *in het geheel niet* als trekdieren worden gebruikt, en mr. Van Everdingen heeft er in het *Weekblad van het Recht* ²⁾ terecht op gewezen, dat zoolang men niet tot *dit* inzicht komt, alle „trekhondenbescherming door de wet” zoo goed als vruchteloos blijft) — dat bij het overmatig belasten van trekhonden, en het gebruiken van afgesjouwde karrepaarden inplaats van automobielen om steenen te vervoeren, economische factoren meespreken ³⁾; maar het droevige is, dat

Rapport aan den Koning: „De plaatsing dezer bepaling in den Titel van misdrijf tegen de zeden toont, dat aan geene bescherming van regten van dieren gedacht is”.

Verslag van de Tweede Kamer: „De Commissie is het eens met den Minister en den Raad van State, dat dieren geen regten hebben. Daaruit volgt evenwel, dat dierenmishandeling alleen strafbaar kan zijn *wanneer zij in het openbaar geschiedt*”. (!!!)

(N.B. Deze bepaling is niet opgenomen. Wel echter stond tot de wijziging van April 1920 in art. 254, 2de lid, te lezen, dat het strafmaximum *verhoogd* werd als het misdrijf in het openbaar gepleegd werd. — Uit een oogpunt van dierenbescherming is juist heimelijke dierenmishandeling, waarbij geen hulp kan komen opdagen, het afschuwelijkste.)

„Een minderheid der Commissie was van oordeel dat de dieren, althans in zekere omstandigheden, wel degelijk *regten* kunnen hebben, b.v. ontwikkelde huisdieren en helpers in den arbeid”.

²⁾ Van 7 Maart 1919, No. 10371.

³⁾ Niet den doorslag geven! — bij het gaan zitten op hondenkarran althans niet.

de meeste „welwillende menschen” dergelijke „uitwassen” diep betreuren en er graag wat tegen willen doen, maar in het geheel niet zien het onrecht van het heele stelsel, dat een levend, bezielde wezen alleen maar *gebruikt*, en niet als levend wezen met *eigen* recht erkent.

Nooit zal ik vergeten wat ik eens op de Veluwe bijwoonde. Een geit had een jong gekregen. Den volgenden dag hoorden wij de oude geit klagelijk blaten. Wij gingen er even heen en vroegen de boerin, wat er aan de hand was. Ze zei: „Ik heb 't jonge geitje naar de stad verkocht, *want ik vond 't zoo'n zonde van de melk*”.

— — — Lezer, ik vraag U: voor wie heeft „onze lieve Heer” die geitenmelk bestemd, zoo niet voor het jonge geitje?? Maar *deze* bestemming vond de boerin (en het was géén arme boerin) „zonde”.

Zoo ziet ge — het gaat om heel wat anders dan om eenige „uitwassen”; het gaat om een grondige en innerlijke omzetting van der menschen verhouding tot de dieren. Om een om-wenteling van die oude gewoonte, de dieren te beschouwen als een zaak, aan Adam gegeven opdat hij er profijt en gemak van hebben zou.

Juli 1920

HET RUSSISCHE HUWELIJKS- EN FAMILIERECHT ¹⁾

I. DE TEGENWOORDIGE CRISIS VAN HET GEZIN

Conservatieve gezindheid wordt daardoor gekenmerkt, dat zij een ontwikkelingsgeschiedenis van mensch, maatschappij en instellingen aanneemt tot aan het huidige oogenblik toe, maar dan niet verder; gaan de dingen nu nogmaals wezenlijk veranderen, dan, denkt de conservatief, wordt het nacht hier op aarde. Maar nu is er één gebied waarop het conservatisme zich a.h.w. geconcentreerd heeft, zoozeer, dat helaas moet worden getuigd hoe menigeen, in politiek en economie socialist, op *dit* gebied nog heel behoudend is gebleven: het gebied van de familieverhoudingen. Angstvallig wordt getracht om toch vooral dit eilandje te houden buiten den stroom der veranderlijkheid, om het afgesloten gezin van het feodale en burgerlijke tijdvak te beschouwen als *het* gezin, en om het voor te stellen alsof het met alle menschelijke toewijding en alle goede zede gedaan zou zijn, wanneer de verhouding van man en vrouw, ouders en kinderen, en die van vrouw en kind tot

¹⁾ Wetboek betreffende akten van den burgerlijken stand, huwelijks- en familierecht en voogdij, uitgegeven door het volkskommissariaat van Justitie 1919. — Hollandsche vertaling uitgegeven door De Nieuwe Amsterdammer in 1920.